

**Térségek versenyképessége,
intelligens szakosodása és
újraiparosodása**

Szegedi Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar
2016

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása

Szerkesztette:
Lengyel Imre – Nagy Benedek

JATEPress
Szeged, 2016

© SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged

Szerkesztette:

Lengyel Imre
Nagy Benedek

Lektorok:

Borsi Balázs
Dinya László
Dóry Tibor
Dusek Tamás
Gál Zoltán
Hámori Balázs
Kotosz Balázs
Lengyel Imre
Lukovics Miklós
Lux Gábor
Málovics György
Rechnitzer János
Sebestyén Tamás
Tózsza István

Szerkesztőbizottság:

Botos Katalin
Barakonyi Károly
Dinya László
Farkas Beáta
Hetesi Erzsébet
Katona Tamás
Kovács Árpád
Lengyel Imre
Rekettye Gábor
Voszka Éva

Tördelte: Ambrus Bettina

ISBN: 978-963-315-290-4

Tartalom

Szerzők.....	7
Előszó.....	10

I. Köz- és iparpolitikák átalakulása

Kovács Árpád: <i>A pénzügyek és a közjó.....</i>	13
Török Ádám – Csuka Gyöngyi – Veres Anita: <i>Az iparpolitika "újjaszületése" az Európai Unió tagországaiban.....</i>	33
Nagy Benedek: <i>A magyar feldolgozóipar átalakulása 2008 és 2013 között: újraiparosodás vagy térbeli átrendeződés.....</i>	45
Lukovics Miklós – Buzás Norbert – Jessica Huntingford – Molnár Gabriella: <i>Felelősségteljes innováció a délkelet-európai országokban.....</i>	62
Laczi Renáta – London András – Pelle Anita – Végh Marcell Zoltán: <i>Várakozások és innováció az Európai Unióban: összefüggések, folyamatok, hatások.....</i>	79

II. Területi fogalmak és versenyképesség

Nemes Nagy József: <i>Mezoterek a társadalomban és a gazdaságban</i>	105
Szabó Pál – Tóth Balázs István: <i>Új fogalmak térnyerése a hazai területi kutatásokban és területpolitikában.....</i>	125
Lengyel Imre: <i>A megyék versenyképességének néhány összefüggése a megújult piramismodell alapján</i>	143
Bodnár Gábor: <i>Az endogén fejlődés töketényezőinek vizsgálata a vidék szemszögéből</i>	162
Kotosz Balázs – Lukovics Miklós – Zuti Bence – Molnár Gabriella: <i>Egyetemi funkciók és helyi gazdasági hatások: módszertani problémák és lehetséges megoldások.....</i>	185
Vida György: <i>A vidéki agglomerációk, agglomerálódó térségek és nagyvárosi településegységek versenyképességének sajátosságai</i>	204

III. A városfejlődés kiemelkedő szereplői

Rechnitzer János – Kecskés Petra – Reisinger Adrienn: <i>A Győri Modell – Az egyetem, az ipar és a város együttműködési dimenziói</i>	225
Kotosz Balázs – Marie-France Gaunard-Anderson – Lukovics Miklós: <i>A Szegedi Tudományegyetem és az Université de Lorraine helyi gazdaságra gyakorolt hatásának számszerűsítése</i>	240
Horeczki Réka: <i>Kelet-európai kisvárosok fejlődési tendenciáinak értékelése a XX. században</i>	255
Koltai Zoltán: <i>Városok vonzereje országos és regionális léptékben</i>	272
Szónokyné Ancsin Gabriella: <i>A külföldi működő tőke hatása a 20. század végén a Dél-Alföld gazdaságára, különös tekintettel a határ menti területekre</i>	290

IV. Vállalatok fejlődésének kulcstényezői

Szerb László – Hornyák Miklós: <i>A magyar kisvállalatok versenyképességének vizsgálata regionális összehasonlításban</i>	324
Gyurkovics János – Vas Zsófia: <i>Iparági tudásbázis kvalitatív vizsgálati lehetőségei</i>	326
Elekes Zoltán – Juhász Sándor: <i>Az agglomerációs előnyök és a technológiai közelség szerepe a hazai térségek növekedésében és a vállalatok túlélésében</i>	340
Tóth-Pajor Ákos – Farkas Richárd: <i>A vállalati növekedési lehetőségek területi különbségeinek modellezése</i>	353
Málovics Éva – Farkas Gergely: <i>A „családiság” tényező vizsgálata grounded theory módszerrel. Egy kis családi vállalkozás esetpéldája</i>	370
Marjainé Szerényi Zsuzsanna – Harangozó Gábor – Csépanyi Péter – Kovács Eszter: <i>A folyamatos erdőborítás ökoszisztéma-szolgáltatásaira építő fejlesztés, mint alternatíva</i>	385
Contributors	405
Abstracts	409

Szerzők

- Bodnár Gábor*, doktorjelölt, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged); tanársegéd, Szent István Egyetem Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar Gazdaságtudományi és Módszertani Intézet (Békéscsaba)
- Dr. Buzás Norbert*, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Egészség-gazdaságtani Intézet (Szeged)
- Csépányi Péter*, termelési és természetvédelmi főmérnök, Pilisi Parkerdő Zrt. (Visegrád)
- Dr. Csuka Gyöngyi*, PhD, adjunktus, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtan Intézeti Tanszék (Veszprém)
- Elekes Zoltán*, PhD hallgató, tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet, Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)
- Farkas Gergely*, tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete (Szeged)
- Farkas Richárd*, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola (Pécs)
- Gyurkovics János*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)
- Dr. Harangozó Gábor*, PhD, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Kar, Logisztika és Ellátási Lánc Menedzsment Tanszék (Budapest)
- Horeczki Réka*, doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola (Pécs); tudományos segédmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpontja (Pécs)
- Hornýák Miklós*, tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Kvantitatív Menedzsment Intézet (Pécs)
- Jessica Huntingford*, Head of European Projects, RESOLVO s.r.l. (Firenze)
- Juhász Sándor*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)
- Kecskés Petra*, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola (Győr)
- Dr. Koltai Zoltán*, PhD, habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar Vidékfejlesztési Tanszék (Pécs)

- Dr. Kotosz Balázs*, PhD, főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet (Szeged)
- Prof. Dr. Kovács Árpád*, PhD, a Magyar Közgazdasági Társaság és a Költségvetési Tanács elnöke, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete (Szeged)
- Dr. Kovács Eszter*, PhD, egyetemi docens, Szent István Egyetem, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Intézet (Gödöllő)
- Laczi Renáta*, MSc hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar (Szeged)
- Prof. Dr. Lengyel Imre*, MTA doktora, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet (Szeged)
- London András*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskola (Szeged)
- Dr. Lukovics Miklós*, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet (Szeged)
- Dr. Málóvics Éva*, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete (Szeged)
- Marie-France Gaunard-Anderson*, PhD, egyetemi docens, Université de Lorraine (Metz)
- Marjainé Dr. Szerényi Zsuzsanna*, PhD, habilitált egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar Gazdaságföldrajz, Geoökológia és Fenntartható Fejlődés Intézet Fenntartható Fejlődés Központ (Budapest)
- Molnár Gabriella*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)
- Dr. Nagy Benedek*, PhD, adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet (Szeged)
- Prof. Dr. Nemes Nagy József*, MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Regionális Tudományi Tanszék (Budapest)
- Dr. Pelle Anita*, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete (Szeged)

- Prof. Dr. Rechnitzer János*, MTA doktora, a Magyar Regionális Tudományi Társaság elnöke; egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék (Győr)
- Dr. Reisinger Adrienn*, PhD, adjunktus, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék (Győr)
- Dr. Szabó Pál*, PhD, habil. egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajz- és Földtudományi Intézet Regionális Tudományi Tanszék (Budapest).
- Prof. Dr. Szerb László*, MTA doktora, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Kvantitatív Menedzsment Intézet (Pécs)
- Dr. Szónokyné Dr. Ancsin Gabriella*, PhD, adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Gazdaság és Társadalomföldrajz Tanszék (Szeged).
- Prof. Dr. Török Ádám*, MTA rendes tagja, főtítkárs, Magyar Tudományos Akadémia; egyetemi tanár, Pannon Egyetem (Veszprém) és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (Budapest)
- Dr. Tóth Balázs István*, PhD, adjunktus, Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézet (Sopron)
- Tóth-Pajor Ákos*, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (Pécs)
- Dr. Vas Zsófia*, PhD, adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet (Szeged)
- Végh Marcell Zoltán*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)
- Veres Anita*, tudományos segédmunkatárs, MTA-PE Regionális Innovációs és Fejlesztési Hálózati Kutatócsoport (Veszprém)
- Vida György*, PhD hallgató, tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Földtudományok Doktori Iskola (Szeged)
- Zuti Bence*, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged)

Az iparpolitika "újjászületése" az Európai Unió tagországaiban

Török Ádám¹ – Csuka Gyöngyi² – Veres Anita³

A tanulmány⁴ célja annak bemutatása, hogy az Európai Unió iparpolitikája hogyan alakult át az Európai Gazdasági Közösség 1957-es megalakulásától a 21. század első évtizedében tapasztalható „újjászületésig”. A kutatás során arra kerestük a választ, hogy a különböző, ország-specifikus iparpolitikai megoldások hogyan illeszkednek az EU átfogó gazdaságpolitikai keretei közé, illetve, hogy ezek milyen hatással vannak a közép- és kelet-európai országok iparpolitikájának alakulására⁵.

Kulcsszavak: iparpolitika, feldolgozóipar, versenyképesség, Közép-és Kelet-Európa

1. Az Európai Unió iparpolitikájának főbb mérföldkövei 1957 és 2015 között

Az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia Közösséget (EURATOM) hat európai ország – Belgium, Franciaország, Németország (NSZK), Olaszország, Luxemburg és Hollandia – hozta létre 1957-ben. A közösségek létrehozását megalapozó két szerződés – amelyek együttesen *római szerződések* néven ismertek – teremtette meg az ágazati iparpolitikák nemzeti keretrendszerét. A szerződések megkötésének idején, az 1950-es évek második felében, az iparpolitikát érintő kérdéseket pusztán az adott nemzetet érintő kérdésnek tekintették a kormányok. Az iparpolitikai célok és a megvalósításhoz szükséges eszközök teljes egészében az adott ország hatáskörében maradtak (Colonna Report, EC 1970a).

¹ Török Ádám, MTA rendes tagja, főtitkár, Magyar Tudományos Akadémia; egyetemi tanár, Pannon Egyetem (Veszprém) és Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (Budapest)

² Csuka Gyöngyi, PhD, adjunktus, Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar (Veszprém)

³ Veres Anita, tudományos segédmunkatárs, MTA-PE Regionális Innovációs és Fejlesztési Hálózati Kutatócsoport (Veszprém)

⁴ A tanulmányt megalapozó kutatást a "European Union's Seventh Framework Programme for research, technological development and demonstration under grant agreement no. 290647" tette lehetővé.

⁵ Az eredeti tanulmány: Török Á. – Csuka Gy. – Kovács B. – Veres A. (2013): The "resurrection" of industrial policy in the European Union and its impact on industrial policy in the New Member Countries pp. 1-59. Work Package 306, MS69 "Research paper on a new industrial policy for catch-up economies", Working Paper no 26. Letölthető:
<http://www.foreurope.eu/fileadmin/documents/pdf/Workingpapers/WWWforEurope_WPS_no026_MS69.pdf>

A közösségi iparpolitika alapelveit, illetve az ipar újrastrukturálásának stratégiai lehetőségeit 1970-ben fogalmazták meg (EC 1970a, EC 1970b). Hat évvel később, az európai acélipar racionalizálására alkották meg a *Davignon Tervet*, amelynek célja a széttöredezett piac és az eltérő szabványok rendezése, valamint az árverseny kialakulásának megelőzése volt. A program tartalmazta az európai vas- és acélipari szektor elengedhetetlen strukturális átalakítását is (Alter–Steinberg 2007), így az a szektorális válságkezelés egyik korai példájának is tekinthető. Az Európai Unió iparpolitikájának a történetében a következő mérföldkő több, mint tizenöt év után következett. Az 1992-ben érvénybe lépett Maastrichti Szerződésben (Szerződés az Európai Unióról) az explicit iparpolitikai eszközrendszer a versenyképességi tényezők között szerepelt, de valós *”policy”* keret nélkül, hiszen az iparpolitika csak részlegesen és indirekt módon volt része a versenyszabályozásnak és a versenypolitikának (Jacquemin 1994, Rosenthal–Nicolaidis 1997). Az EU tagországi eltérő iparpolitikai megoldásokat követték, így Nagy-Britannia a támogatásos, Franciaország pedig a tervező-stratégiai iparpolitikát (Owen 2012) alkalmazta.

A 2004-es és 2007-es tagbővítések⁶ arra ösztönözték az EU-t, hogy átértelkelje a közösségi szintű iparpolitika fontosságát, amihez párosult az az egyértelművé vált helyzet, hogy a meglévő eszközrendszerrel nem csökkenthető az USA-val szembeni termelékenységbeli lemaradás (EC 2013a). Ehhez a helyzethez társult, a felgyorsult globalizációs folyamatok következtében, a feltörekvő gazdaságok felől megjelenő keresletnövekedés is. Ezek a világgazdasági folyamatok arra ösztönözték az EU döntéshozóit, hogy lépéseket tegyenek az iparpolitika átalakítására (Aiginger 2012).

Az Európa 2020 Stratégiai program keretén belül az Európai Tanács 2010 októberében elfogadta az Integrált iparpolitika a globalizáció korában (Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era) programot (EC 2014a). Az ipar versenyképességének erősítése központi fontosságúvá vált, ami megfogalmazódik az Erősebb európai ipar a gazdasági növekedésért és fellendülésért (Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery) program célkitűzéseiben is (EC 2012b). Az innovációs és befektetési célok a korszerű gyártási technológiákra, az organikus termékek előállítására, az építőipar fellendítésére, a környezetbarát járművek és hajók gyártására, illetve az intelligens hálózatok kialakítása irányulnak (Dhéret et al 2014).

Az Európai Tanács 2014-ben megerősített iparpolitikai üzenetében különösen kiemelt szerepet kapott a foglalkoztatáspolitikai és a válságmenedzselés (EC 2014b). Az Európa Ipari Reneszánsza (European Industrial Renaissance) néven megjelent közlemény tartalmazza a versenyképesség növelésére irányuló célkitűzéseket. Feladatként fogalmazódott meg, hogy valamennyi ipari ágazat 2020-ra ér-

⁶ Új EU tagországok 2004-től: Ciprus, Cseh Köztársaság, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Málta, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia. 2007-től: Bulgária, Románia.

je el a GDP-hez való 20%-os hozzájárulás mértékét. A hangsúly elsősorban a foglalkoztatáspolitikán és a válságkezelésen volt, de fontos elemként jelent meg a külföldi működő tőke (FDI) és a technológiai fejlesztés erősítése is.

2. A közép- és kelet-európai országok iparpolitikája

A közép- és kelet-európai országok (Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) számára az 1990-es átmeneti évek alatt az iparpolitika fontos eszközzé vált a versenyképesség javításában. 1990 előtt ezen országok ipari tevékenysége erősen korlátozott, centralizált és rossz hatékonyságú volt, azzal az alapvető céllal, hogy kiszolgálja a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) gazdasági igényeit, valamint, hogy eleget tegyen a régió politikai elvárásainak.

Az iparpolitika pozitív, illetve semleges megközelítése is fellelhető volt a közép- és kelet-európai országokban. A pozitív szemléltű iparpolitika célja a fejlesztendő és a leépítendő iparágak meghatározása, míg a semleges iparpolitika csak a technológiapolitikát helyezi fókuszba. Ezen országok iparpolitikáját a válságmenedzseléstől a horizontális iparpolitikára való súlypontáthelyezés jellemezte 1990-től a 2000-es évek közepéig (Török 2007). Az átalakulás éveiben a régió országai megnyitották piacaikat a szabad kereskedelem felé, ugyanakkor keresték a módját belső piacaik megerősítésének is. Iparuk, gazdasági örökségüknek köszönhetően, a rendszerváltozást követő években rendkívül széttagolt volt. Az ipar strukturális problémáinak kezelésével szinte egy időben kellett megoldaniuk az állami tulajdonú vállalatok privatizációjának feladatát is. Az érintett országok iparpolitikájának fejlődése nagymértékben függött a gazdasági tényezők mellett az adott ország politikai döntéseitől. A hasonló politika örökség ellenére az átmenet első szakaszában ezek az országok eltérő megoldásokat alkalmaztak az iparpolitika kialakításhoz, figyelembe véve országspecifikus adottságaikat.

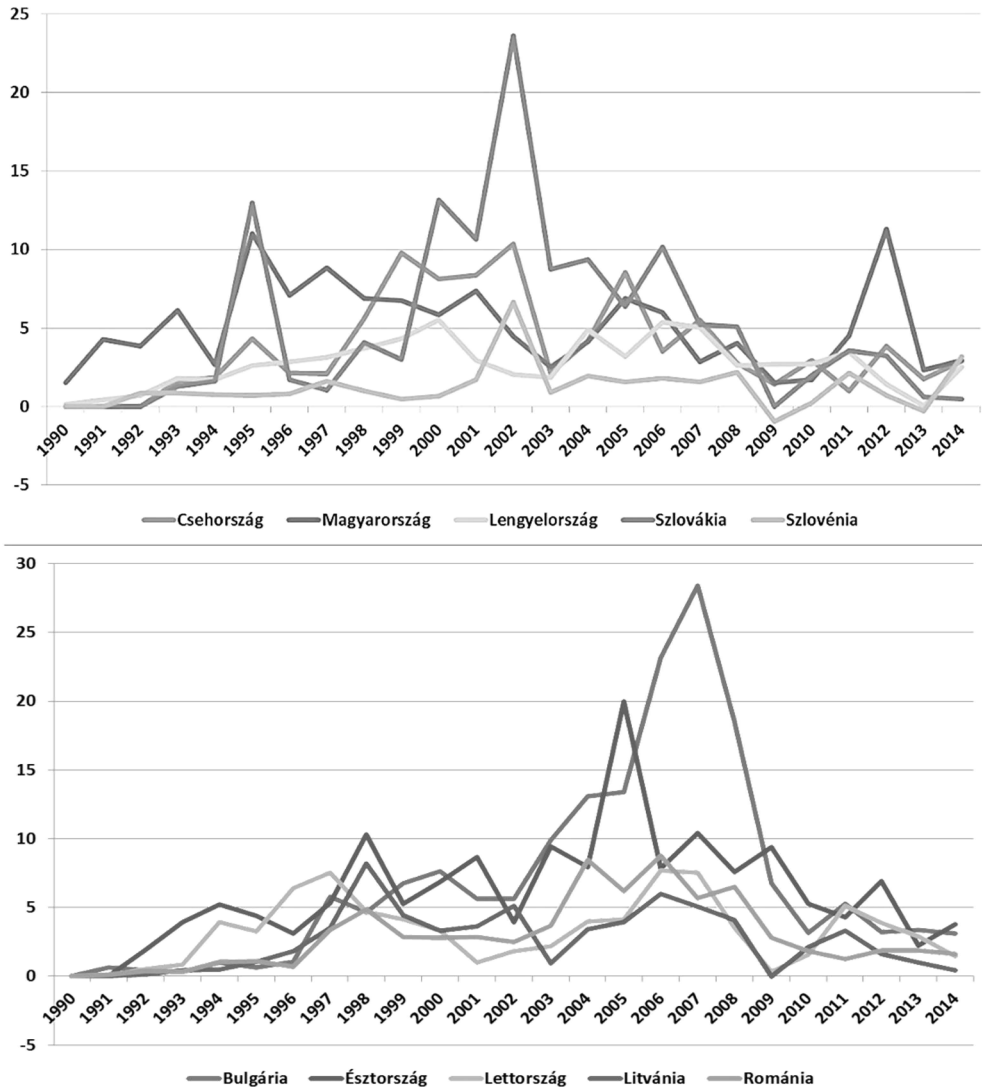
Csehország iparpolitikája támogatásorientált volt, mikroszintű menedzsmentmódszerek alkalmazásával. Lengyelországban a gazdasági átalakulás a viszonylagos iparpolitikai liberalizmus mellett, lassan ment végbe. Magyarország esetében különösen a 2000 előtti években, a külföldi működő tőke bevonásán és a privatizáción volt a hangsúly. Szlovákiában az implicit iparpolitika volt a jellemző a hadiipar céltudatos megtartása és fejlesztése, illetve az ismeretségeken alapuló, úgynevezett *”crony privatisation”* mellett.

A legtöbb közép- és kelet-európai ország komoly erőfeszítést tett arra, hogy iparának fejlődését új alapokra helyezze. A régió országaiban alkalmazott iparpolitikai megoldások eltérő alapokon nyugodtak: a *”beavatkozó”* intervencionalista szemlélettől egészen a *”megengedő”* liberálisig. Az igen változatos iparpolitikai megközelítések ellenére számos közös vonás figyelhető meg a közép- és kelet-európai or-

szágok esetében, mint például az, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a gazdaságot ösztönző tényezők közül a külföldi működő tőke áramlásra (Török 2007).

A vizsgált országokban az FDI beáramlási csúcsok a nagy autóiipari beruházáshoz köthetőek (Szlovákia – KIA, Csehország – Volkswagen, Magyarország – AUDI és Mercedes) (1. ábra). Felvetődik a kérdés, hogy vajon az iparpolitika csupán csak annyit jelentett ebben az időszakban, hogy a régió országai megteremtették az FDI beáramlásához szükséges feltételeket?

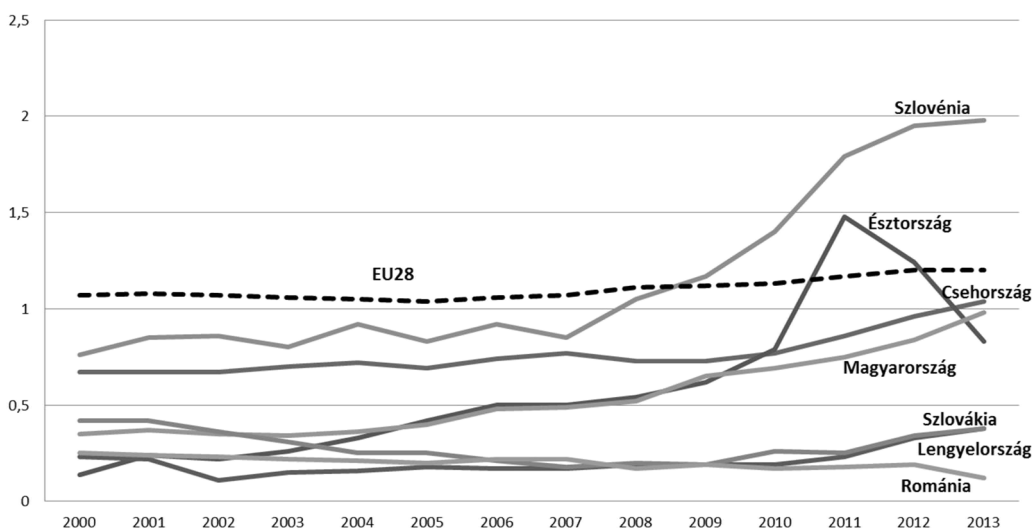
1. ábra FDI beáramlás (1990–2014, a GDP százalékában)

Forrás: UNCTADSTAT (2014)

Az EU iparpolitikai átalakításának második szakasza, ami a 2004-ben és 2007-ben bekövetkezett tagország bővítések utánra tehető, az iparpolitikával kapcsolatos fogalmi háttér, a gondolkodás és gyakorlati alkalmazhatóság változását tükrözi. 2007 óta a legtöbb közép- és kelet-európai országban megváltoztak az iparpolitikai célok. A hangsúly a K+F és innovációra, valamint az ezekkel szoros kapcsolatban álló versenyképesség javítására tevődött át. A K+F és innovációs nemzeti rendszerekben történtek a legjelentősebb újítások. Csehországban, Magyarországon, Lengyelországban, Szlovákiában és Szlovéniában jelentősen növekedtek az üzleti szektor K+F ráfordításai (BERD) (2. ábra).

2. ábra BERD a GDP százalékában (2000–2013, %)

Forrás: OECD MSTI (2015)

A vizsgált országok esetében széttartó fejlődés figyelhető meg a BERD és a teljes K+F ráfordításainak (GERD) nagyságában is. Figyelemreméltó a balti országok dinamikus, környezeti és erőforrás-takarékos orientációval párosított újraiparosítása. Az iparpolitika csak ott jelenik meg nyíltan, ahol az energiapolitikába „csomagolható”, amelynek két előnye van: egyrészt bővebb politikai mozgásteret biztosít (támogatás a „zöldektől”), másrészt lehetőséget ad a „*ha akarom, iparpolitika, ha nem, akkor nem az*” szemléletre, ami az EU nemzeti iparpolitikával kapcsolatos álláspontjával/toleranciájával kapcsolatos bizonytalanság eredménye.

A közép- és kelet-európai országokban az explicit fejlesztési célok kijelölése („*targeting*”) és a struktúraátalakítás folyamatosan háttérbe szorult. Az iparpolitikai koncepciók a makroszintű stabilizációs és földrajzi re-orientációs tervek részeivé válnak úgy, hogy maga az iparpolitika kevésbé legyen látható, szándékosan kerülve minden „*népgazdasági tervezés*” újjáélesztésére utaló jelleget.

A fő cél egy munkahelyteremtő, környezetkímélő és technológia-fejlesztő iparpolitika létrehozása. A 2012-es adatok azt mutatják, hogy az öko-iparágak exportbeli súlya nagyon alacsony, 1 százalék alatt van a régió összes országában. Az öko-iparágak területén csökkenés tapasztalható Csehország (1,44%-ról 0,54%-ra) és Magyarország (1,19%-ról 0,72%-ra) esetében, illetve kismértékű növekedés észlelhető Észtországban, Lettországon, Litvániában, Lengyelországban és Szlovákiában (EC 2015). A környezetbarát iparágak globális piacának nagysága megközelítőleg 1,15 milliárd euró évente. Az EU ennek mintegy harmadában érdekelt, de ez várhatóan csaknem duplájára fog nőni 2020-ra (Ecorys 2012).

A zöld gazdasági fejlődés előfeltételei csak korlátozott mértékben adóttak a közép- és kelet-európai országokban. Az Európai Tanács „*Erősebb európai ipar a gazdasági növekedésért és fellendülésért*” programja célul tűzte ki az alacsony szennyezés-kibocsátású és erőforrás-hatékony ipar, illetve gazdaságok kialakítását (EC 2012b). A Tanács által kért szakpolitikai célok már megjelentek a nemzeti programokban, de az iparágak megfelelő átalakítása csak kezdeti fázisban van.

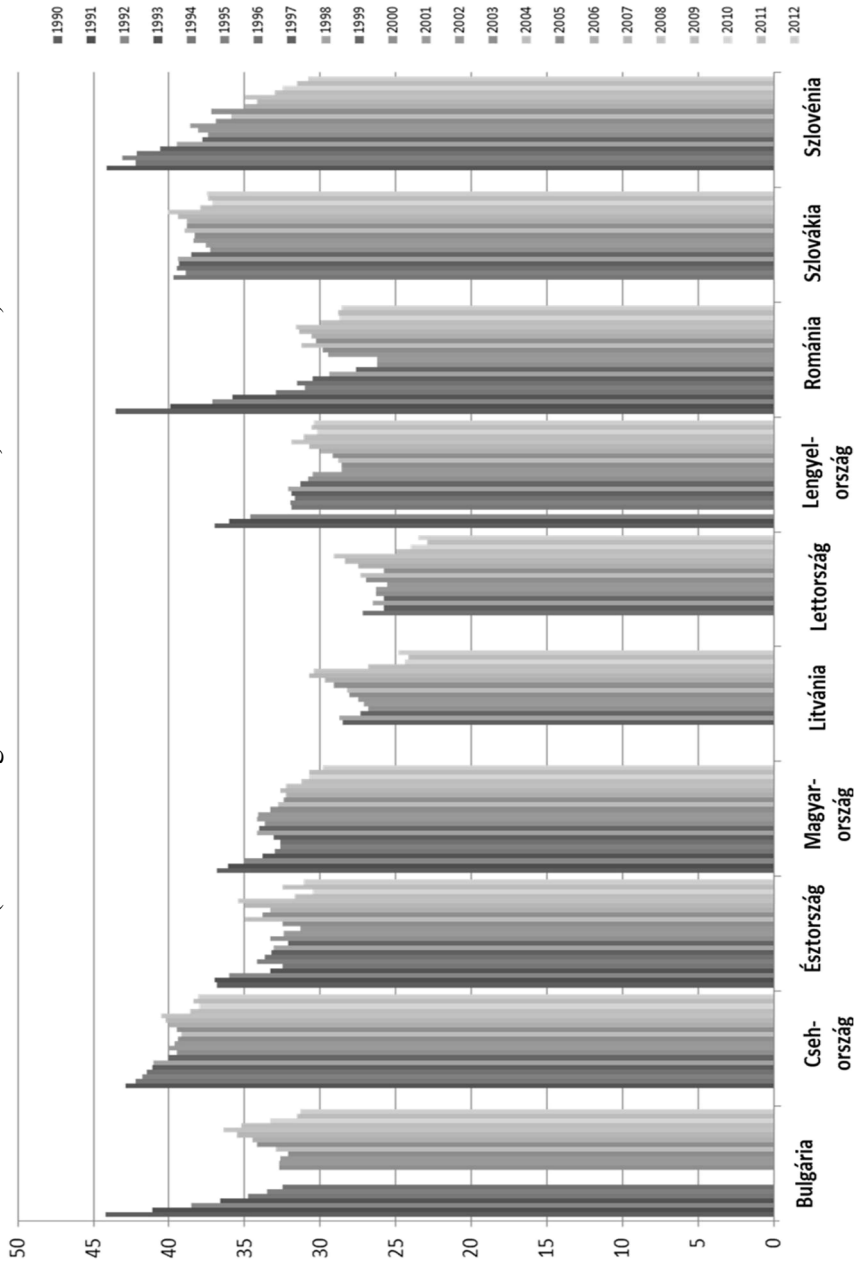
Ahhoz, hogy az Európai Tanács által támasztott környezetvédelmi és a fenntartható termelésre irányuló kihívásoknak a tagországok meg tudjanak felelni, a keresleti és kínálati oldalon működő szakpolitikai eszközök és szervezetek összehangolása szükséges. Ezeknek a hatásai számtalan esetben nem értékelhetőek egyértelműen pozitívnak, de együttes alkalmazásuk biztató eredményeket hozhat. Keresleti oldali szakpolitikai eszközök közül a “zöld” közbeszerzés és csomagoláscímkézés, vagy a kedvezményes adózás és a támogatások rendszere honosodott meg az EU tagországaiban. A kínálati oldali szakpolitikai eszközök közül néhány, mint például a finanszírozáshoz való jobb hozzáférés, a környezettudatos megoldások alkalmazása, illetve a vállalkozások számára nyújtott oktatási és információs szolgáltatások, még mindig problémás és megoldásra váró területek.

Az ipari foglalkoztatás csökkenő tendenciát mutat az elemzett országokban (2011-es évben ez az érték 24–34 százalék között mozgott az összes foglalkoztatottak arányában) (3. ábra). A kelet- és közép-európai országok esetében a csökkenő ipari foglalkoztatásnak két jelentős oka van. A fejlettebb közép- és kelet-európai országokban, mint például a Csehországban és Szlovéniában, a foglalkoztatottság a szolgáltató szektorban magas. A kevésbé fejlett közép- és kelet-európai országokban, mint például Bulgáriában és Romániában a foglalkoztatottság a mezőgazdasági ágazat felé tolódik el (WIFI 2011, Sapir 2010).

A versenyképes ipari kapacitások „szigetei”: Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia és Szlovákia, amely országok főleg az autóiparban, a gyógyszeriparban és az elektronikai iparban használják ki telephelyi előnyeiket a szoros német és az osztrák ipari kapcsolataik révén.

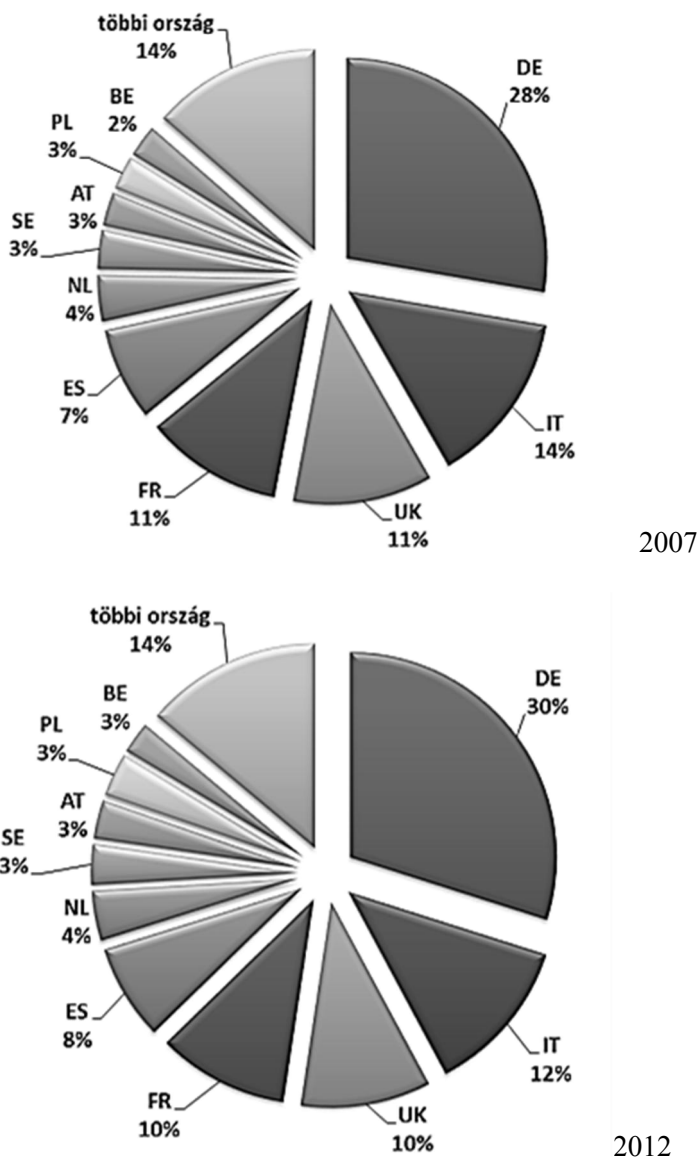
Szlovákia, a Cseh Köztársaság, Lengyelország és Szlovénia feldolgozóipari teljesítménye jobban hozzájárult az adott ország GDP-jéhez 2011-ben (Szlovákia: 25.9%, Csehország: 24.3%, Lengyelország: 18% és Szlovénia: 20.3%) mint az EU-25 átlag (15.5%) (4. ábra).

3. ábra A közép- és kelet-európai országokban az iparban foglalkoztatottak aránya
(az összes foglalkoztatott százalékában, 1990-2012)

Forrás: Világbank, <http://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL..ZS>

4. ábra Az EU feldolgozóipari termelésének országonkénti megoszlása
(2007, 2012, %)

Forrás: EC (2013b)

Megjegyzés: DE – Németország, IT – Olaszország, UK – Egyesült Királyság, FR – Franciaország, ES – Spanyolország, NL – Hollandia, SE – Svédország, AT – Ausztria, PL – Lengyelország, BE – Belgium

A közép- és kelet-európai országok kimagasló eredményeik ellenére számos országspecifikus problémával állnak szemben. Szlovákiában a regionális egyenlőtlenségek és az infrastrukturális problémák jelentősek. Csehországban a hálózati iparágak kevésbé versenyképesek, illetve túl magas az export vállalati koncentrációja. Szlovénia esetében pedig a külföldi működő tőke csekély jelenléte jelent problémát.

Magyarországra jellemzően még mindig a magas szakképzettséget igénylő iparágak alacsony szakképzettséget igénylő „bedolgozó” tevékenységei kerülnek. A high-tech szektorokra való specializáció látványos, de regionálisan erősen koncentrált és gazdasági ciklusfüggő. Lengyelországban nem szorították vissza a SITC 0-ás és 1-es iparágakat (alacsony ár-rugalmasságú fogyasztási cikkek gyártása), s ezekben sok kapacitást vettek át például Magyarországtól. Lengyelországban is csökkent viszont a textil-, ruházati és bőripari specializáció. A lengyel ipar regionális kiegyenlítődését gátolják az ország mérete miatti nagy infrastrukturális fejlesztési igények.

A balti országokra a gyors felzárkózás jellemző a feldolgozóiparban is, de a mezőgazdaság és a terciér szektor is dinamikusan korszerűsödik. Ezek az országok megpróbálják utánozni a skandináv országokat, mindamelllett, hogy jelentős az orosz anyanyelvű lakosság létszáma, illetve szoros kapcsolatot ápolnak az orosz tudományos világgal.

Litvánia esetében jelentős az iparpolitika modernizációs szerepe, amely a tudásigényes iparágak fejlesztésében és a környezetpolitikával fenntartott szoros együttműködésben mutatkozik meg. Lettorszában a hagyományos iparágak (élelmiszer, ital, vegyipar) mellett az „áttörést szolgáló” szektorok (biotechnológia, lézerberendezések, ICT, elektronika és optikai eszközök gyártása) is jelentős. Észtország a régió „sikertörténete” ipari vonatkozásban is. Az országra jellemző az implicit iparpolitika, az elektronikai ipar fejlesztése, a fémfeldolgozás, az autóalkatrészek, illetve az elektromos és általános gépek gyártása.

Felzárkózó ipari országnak számító Románia és Bulgária esetében jelentősek a „barnamezős”, iparosítási folyamatok. Románia még mindig erős a munkaerőigényes és a tőke, illetve energiaigényes iparágakban. A román iparpolitika a cseh modell bizonyos elemeit mutatja. Az országban megjelentek a külföldi működő tőke alapú „nagyprojektek” mint például a Renault/Dacia fejlesztés, vagy a Temesvár-Arad várospár aránylag fejlett ipari tengelyének létrejötte. Az Arad- és Temesvár-vidéki könnyűipari klaszter sikere erősen befolyásolja a román iparpolitika nemzetközi megítélését. Bulgária esetében az „alacsony technológiai szintű szektorok csapdája” figyelhető meg. Az ország minden lényeges iparfejlődési mutató szerint alaposan elmarad az EU többi országától.

A közép- és kelet-európai országokban a spontán klaszteresedés helyett állami kezdeményezések a jellemzőek. A magánszektor kevésbé követi ezeket a nagyrészt Brüsszel által inspirált koncepciókat. Szlovénia esetében a hálózatépítés a vállalatok, a kutatóhelyek és az akadémiai intézmények között új szervezeti formákon keresztül

valósul meg. Lettorszáiban a technológiai-iparági klaszterek, mint például az információ technológiai és a faipari, erdőgazdálkodási kapcsolatok a jellemzőek. Litvánia és Románia esetében a klaszterképzés az innováció és az iparpolitika része.

A korábbi várakozásokkal ellentétben az újonnan csatlakozó országok nem dinamizálták az EU gazdaságát. Egyes közép- és kelet-európai országok gazdaságát fellendítette ugyan az autóipar fejlesztése, mint például Szlovákiáét, de a régió többi országa esetében nem volt érezhető ennek előnye, sőt sok esetben lemorzsolódás tapasztalható.

3. A Európai Unió iparpolitikájának jövője

Az EU-nak olyan nyíltan vállalt közös iparpolitikai koncepcióra lenne szüksége, amely elsősorban nem a szakmai előítéletek eloszlatásával foglalkozik, hanem bátran vállalja az ipar növekedési szerepének világos újrafogalmazását, figyelembe véve az ipari teljesítmények függőségét az üzleti ciklusoktól. Szükséges egy olyan világosan megfogalmazott és fenntartható iparpolitika kialakítása, amely innovatív és elősegíti a versenyképesség javításához szükséges feltételek megteremtését. Ezek megléte elengedhetetlen feltételei a közép- és kelet-európai gazdaságok felzárkózásának az EU többi tagországához.

Alapkövetelmény a fenntarthatóság, az innovációk támogatása és az EU-szintű versenyképesség növelése. Tisztázni kell az iparfejlődés ciklikus jellegének mértékét és jellegét, illetve a feldolgozóipar válságokra legérzékenyebb elemeinek szakpolitikai kezelését. A fentieket külön érdemes kidolgozni a közép- és kelet-európai országokra, mert ott még mindig nem teljesen világosak a felzárkózás iparfejlődési feltételei, még nincs letisztult iparpolitikai modell.

Annak érdekében, hogy a fenntarthatósági, az innovációs és a versenyképesség növelési célok megvalósíthatóak legyenek, egyedi iparpolitikai eszközöket kell kidolgozni a közép- és kelet-európai országokban. Az új "iparpolitikai-gondolkodás" legfontosabb elemei a versenyképesség-alapú szemlélet, a munkahelyteremtés és a természeti erőforrások sokkal óvatosabb, a jövő felelősségteljes mérlegelésén alapuló felhasználása. A megváltozott szemlélettel a régi iparpolitika néhány hasznosítható eleme újra fókuszba kerülhet. Az elmúlt években kedvezően alakultak a makrogazdasági feltételek ezeknek a „régii iparpolitikái” elemeknek az adaptálásához.

Felhasznált irodalom

Aiginger, K. (2012): *A Systemic Industrial Policy to Pave a New Growth Path for Europe*, WIFO, Österreichisches Institut Für Wirtschaftsforschung, Working Papers, No. 421, February, 2012. Letölthető: http://dipecodir.it/upload/file/Simonazzi/economia%20italiana%20ed%20eur/aiginger_ind%22policy.pdf [2015.10.12.]

- Alter, K. – Steinberg, D. (2007): The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community, Working paper No. 07–001, Buffett Center. Letölthető: <http://buffett.northwestern.edu/documents/working-papers/Bufnett_07-001_Alter_Steinberg.pdf>[2015.10.19.]
- Dhéret, C. – Morosi, M. – Frontini, A. – Hedberg, A. – Pardo, R. (2014): Towards a New Industrial Policy for Europe. Epc issue paper No. 78 Letölthető: <http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4995_towards_a_new_industrial_policy_for_europe.pdf>[2015.10.12.]
- Ecorys (2012): *The number of Jobs dependent on the Environment and Resource Efficiency Improvements*, Ecorys study, Rotterdam, April, 2012. Letölthető: <<http://ec.europa.eu/environment/enveco/jobs/pdf/jobs.pdf>>[2015.11.09.]
- EC (1970a): The Community's industrial policy Commission Memorandum to the Council, Brussels 18 March 1970 p. 1–26, European Commission, letölthető: <<http://aei.pitt.edu/5598/1/5598.pdf>>[2015.10.12.]
- EC (1970b): Bulletin of the European Communities: "Davignon Report (Luxembourg, 27 October 1970)" n° 11. Luxembourg, p. 9–14. European Commission, Letölthető: <http://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf>[2015.10.12.]
- EC (2012b): *A stronger European Industry for Growth and Economic Recovery*, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, European Commission. Letölthető: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0582:FIN:EN:PDF>>[2013.02.12.]
- EC (2013a): *Industrial Performance Scoreboard and Member States' Competitiveness Performance and Implementation of EU Industrial Policy*. European Union,
- EC (2013b): *Industrial Performance Scoreboard and Member States' Competitiveness Performance and Implementation of EU Industrial Policy*.
- EC (2014a): "An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era - Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage", COM (2014) 614), European Commission.
- EC (2014b): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "for a European industrial renaissance" COM (2014)14/2), European Commission
- EC (2015): Exports of products from eco-industries, Letölthető: <<http://measuring-progress.eu/exports-products-eco-industries-total-exports>>[2015.11.08.], European Commission.
- Jacquemin, A. (1994): Comments. In Scherer, F. M.(ed.): *Competition Policies for an Integrated World Economy*. The Brookings Institution, Washington DC. 99–105. o.
- Organisation for Economic Co-operation and Development Main Science and Technology Indicators adatbázis (2015)
<http://www.oecd.org/science/msti.htm>
- Owen, G. (2012): Industrial Policy in Europe since the Second World War: What Has Been Learnt? By Geoffrey Ecipe Occasional Paper, No. 1

- Rosenthal, D. E. – Nicolaidis, P. (1997): Harmonizing Antitrust: The Less Effective Way to Promote International Competition. In Graham, Edward M. – Richardson, J. David (eds.): *Global Competition Policy. Institute for International Economics*, Washington DC., 361–362. o.
- Török, Á. (2007): Industrial Policy in New Member Countries of the European Union: A Survey of Patterns and Initiatives Since 1990. *Journal of Industry, Competition and Trade*. (7), 255–271. o.
- UNCTADSTAT adatbázis (2014) <http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>